

Bartosz Adamczewski

The Gospel of Matthew. A Hypertextual Commentary. European Studies in Theology, Philosophy and History of Religions 16. Frankfurt am Main: Peter Lang 2017. 255 s. Pris CHF 65,40.

Siden sin undersøgelse *Q or not Q* fra 2010 (se *DTT* 74 (2011) 244-245) har Bartosz Adamczewski tilføjet hele fem bøger til sit forfatterskab, foruden "det løse" i skikkelse af artikler og udgivelser på polsk. 2012 gjaldt det Genesis-Numeri, Samuels- og Kongebøgerne som "sequential hypertextual reworkings" af Deuteronomium, 2013 spørgsmålet om hypertextualitet og historicitet i evangelierne, 2014 en hypertextuel kommentar til Markusevangeliet, 2016 en tilsvarende til Lukasevangeliet, og nu altså også en sådan til Matthäusevangeliet. Det meget høje produktivitetsniveau har i hvert fald også sin årsag i den meget ens læst, bøgerne skæres over.

De fleste vil nok allerede stå af ved den forudsatte datering af de synoptiske evangelier: Markus ca. 100-110 (da forfatteren angiveligt har kendt Josefus' skrifter), ja måske endda så sent som ca. 130-135, det lukanske dobbeltværk til ca. 120-140, mens Matthæus skal være blevet til i Rom som reaktion på Markions optræden ca. 144. Her er der altså tale om en 'Matthean posteriority', der vil noget. I mellemtiden har Adamczewski også fået følgeskab af folk som Markus Vinzent og Matthias Klinghardt, der tilsvarende forstår evangelierne som reaktioner på Markions evangelium.

Recepten er "sequential hypertextuality", hvad der betyder, at en senere forfatter, samtidig med at han overskriver sine forlæg, i en vis udstrækning lader sig bestemme af rækkefølgen i deres begivenhedsforløb. I det nu foreliggende bind gælder det påvisningen af, at forfatteren til Matthäusevangeliet har skabt "a consistent, sequentially organized, and on the other hand hypertextual so highly creative and very allusive reworking of the whole Acts of the Apostles" (28). Det er den stik modsatte forståelse af Rolf Walkers (*Die Heilsgeschichte im ersten Evangelium*, 1967), nemlig at Matthäusevangeliet havde indbygget Apostlenes Gerninger i sig.

Adamczewskis bog understreger, hvor stor en rolle tidsfæstelsen af evangelierne spiller for forståelsen af deres indbyrdes forhold. Det er derfor Akilles-hælen i hele dette projekt, som desuden helt isoleret forholder sig til teksterne uden rigtig at gøre noget ud af de forskellige skrifteres teologihistoriske kontekst. Således har det indledende kapitel også noget besværgende over sig med lidt for mange "convincingly", "persuasively" and "rightly" – for nu ikke at tale om en række udråbs-"alas". Det hjælper ikke, når selve udgangspunktet ligger under sandsynlighedsgrænsen.

For undertegnede, der ligesom Adamczewski ønsker at gøre alvor af, at Paulus' breve var en væsentlig inspirationskilde til evangelielitteraturen, og at Q-hypotesen er overflødig, er denne bog således ikke i stand til at sætte et alvorligt spørgsmålstegn ved rækkefølgen: Markus-Matthæus-Lukas/Apostlenes Gerninger, helst med Johannes imellem de to sidstnævnte. Det-

te evangelium spiller i øvrigt ingen rolle i bogen, der alene har to henvisninger dertil i registret, begge endda i samme note.

Mogens Müller

Asle Eikrem

God as Sacrificial Love (T&T Clark Studies in Systematic Theology), London/New York, Bloomsbury 2018, 304 s. \$114.

Siden kristendommens begyndelse er offerbegrebet blevet brugt til at udlægge, hvad Gud har gjort for mennesker gennem Kristi liv, død og opstandelse. Men den teologiske brug af offerbegrebet har også været under heftig kritik fra flere sider: fra oplysningstænkere, fra feministisk teologi og fra ikke-voldsteologer inspireret af René Girard. Særligt den feministiske teologi har kritiseret den kristne offerteologi for at forudsætte et forskruet gudsbegreb og for at resultere i en religiøs legitimation af mellemmenneskelig voldsudøvelse. På den måde er undertitlen til den unge norske teolog Asle Eikrems bog *God as Sacrificial Love* rammende: *A Systematic Exploration of a Controversial Notion*. Emnet er kontroversielt, men Eikrem lykkes langt hen ad vejen med at undersøge og udvikle en systematisk teologi om Guds selvopofrende kærlighed, der tager højde både for kritikken og for traditionens vigtigste indsigter.

Bogen indleder med fire historiske og problemafklarende kapitler. Her skelner Eikrem bl.a. oplysende mellem to slags kritik af den kristne offerteologi. En gruppe teologer (Jürgen Moltmann, Wendy Farley, Sarah Coakley) afviser tanken om at Jesu korsdød skulle tjene til at formilde Gud, men de finder til gengæld mening i, at Jesu korsdød som selvopofrelse viser Guds radikale og ikke-voldelige kærlighed. Andre teologer (Rita Nikashima Brock, Joanne Carlson Brown og Rebecca Ann Parker) finder imidlertid også denne tænkning problematisk, for selvopofrelse til døden for andres skyld indebærer også at gøre vold på sig selv. Dermed fastholder selvopofrelsesteologien volden som et middel til et mål i stedet for at bidrage til at bekæmpe volden (64-82).

I de fire følgende kapitler udvikler Eikrem sine distinktioner (kap. 5) og udfolder dem i forhold til sin sociale trinitetsforståelse (kap. 6), i forhold til en diskussion af voldens universalitet (kap. 7) og i forhold til teodicéspørgsmålet (kap. 8). Lad mig her fremhæve de tre væsentligste distinktioner: Først og fremmest skjuler det tyske ord "offer" en afgørende sondring, der viser sig på engelsk, nemlig forskellen mellem at "ofre sig selv" (*sacrifice*) for nogen og at "blive ofret" af nogen (*victim*) (96-97). Ved at benytte den engelske sprogbrug kan Eikrem fastholde – sammen med de skarpeste kritikere af den kristne offerteologi – at mordet på Kristus må ses som et offer i *sidste* betydning, nemlig som begået af mennesker, ikke af Gud (108-109).